

Секція 2

Кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, судова експертиза, кримінологія та кримінально-виконавче право, поліцейське право

Чорноус Ю.М., доктор юридичних наук,
доцент, начальник кафедри криміналістичних
експертиз ННШФЕКП НАВС

Свобода Є.Ю., кандидат юридичних наук,
доцент, головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
експертно-криміналістичного забезпечення
діяльності ОВС ННШФЕКП НАВС

Чи є інформація, що отримується судовою психологічною експертизою із застосуванням поліграфа, орієнтувальною?

Ефективність застосування судової психологічної експертизи із застосуванням поліграфа у сфері протидії злочинності загалом та в антикорупційному спрямуванні зокрема підтверджено практикою й багаточисельними закордонними і вітчизняними науковими дослідженнями. Новацією у прогресі розвитку таких досліджень в Україні є їх визнання в якості судово-експертних методик. Проведення судової психологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа (далі - СПЕП) передбачено пунктом 6.8 розділу VI «Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень», затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 1350/5 від 27.07.2015 року.

Даний наказ закріплює можливість отримання інформації шляхом проведення СПЕП за наявності письмової згоди підекспертної особи. Предметом цього дослідження, як зазначено в наказі, є «отримання орієнтувальної інформації щодо: ступеня ймовірності повідомленої опитуваною особою інформації; повноти наданої опитуваною особою інформації; джерела отриманої опитуваною особою інформації; уявлень опитуваної особи про певну подію; іншої орієнтувальної інформації, необхідної для конструювання версій розслідування певних подій» [4].

В загальному ми підтримуємо прогресивність визнання цього експертного дослідження, ефективність якого доведена наукою та практикою правоохоронної діяльності багатьох країн світу. Українська криміналістика тільки на початку цього шляху, відповідно є надбання та на противагу - деякі складні моменти її впровадження, які потребують наукового аналізу.

З нашої точки зору, деякі зауваження викликає сформульована в наказі загальна мета цього експертного дослідження - «отримання орієнтувальної інформації - виділено нами, авт.». Розуміючи обережність авторів цього документу, все-ж таки виникають запитання: в якому аспекті виникають такі застереження? Чи слід вести мову про орієнтувальний характер інформації,

отриманої від людини в результаті СПЕП або про орієнтувальний характер результатів цього дослідження?

Очевидно, мова йде про змішання двох принципово різних процедур: 1) дослідження, що проводиться поліграфологом в межах своєї компетенції, обмеженої обсягом наявних у нього спеціальних знань, як способу отримання інформації, що має значення для ініціатора СПЕП, та 2) процедури перевірки і оцінки отриманих поліграфологом відомостей з метою прийняття юридично - значущого рішення.

Варто підкреслити, що термін «орієнтувальна інформація» більш притаманний оперативно-розшуковій діяльності, ніж судовим експертним дослідженням. Безсумнівним плюсом використаного в наказі терміну буде обережне ставлення суддів до результатів СПЕП й відповідно більшу гарантію оцінки доказів у їх логічній сукупності.

Втім, на нашу думку, більш прийнятним буде використання терміну «імовірнісна інформація», що краще характеризує дане експертне дослідження - тоді, коли мова йде про застосування математичної теорії ймовірності або про використання її положень, та при цьому ймовірність визначається кількісно. У той же час в юриспруденції широко використовуються положення імовірнісної логіки, коли кількісне визначення ступеня ймовірності є не обов'язковим. Поняття ймовірності не є суто математичним або суто логічним; вчення про ймовірності знаходить відображення в широкому спектрі наук, не будучи чиєсь монополією.

Потрібно визнати, що за спробами визначити предмет цього дослідження стоять сьогодні властиві всім прикладним психофізіологічним методам проблеми, пов'язані зі ступенем визнання їх наукової обґрунтованості. Свого часу А.Р. Лурія писав, що сукупність спогадів, які пов'язані зі злочином, породжують сильне емоційне переживання та утворюють в пам'яті людини міцний комплекс. Штучна активація одного з елементів цього комплексу - відтворює у свідомості всі його елементи, навіть й в супротив волі даного суб'єкта. Важливо і те, що злочинець прагне приховати не тільки свою участь у злочині, але й пов'язані з ним переживання, у тому числі, пов'язані як з самим злочином, так і з його окремими деталями, які є емоційно забарвленими для злочинця. Теоретично не виключена випадкова поява сильно виражених реакцій на стимули, що пов'язані з вчиненням злочину, й у непричетної до його скоєння злочину людини, однак, як зазначають науковці: «неправдоподібно, щоб такі збіги носили систематичний характер та повторювалися під час відповідей на різні запитання»[2, с.41].

За століття проведення дослідів із застосуванням поліграфа в багатьох країнах світу було накопичено значну кількість емпіричного матеріалу, що свідчить про ефективність його застосування. Однак, психофізіологічні закономірності за своєю природою принципово відрізняються від точних законів, що діють, наприклад, в галузі фізики. Взаємозв'язок між психічними і фізіологічними явищами сьогодні очевидна, але на відміну від напрацювань у точних науках, вона є не детермінованою, а імовірнісною. Тому існує велика кількість теорій (близько десяти), за допомогою яких здійснюються спроби

описати природу психофізіологічних реакцій, що виявляються в ході дослідження із застосуванням поліграфа. Однак жодна із запропонованих теорій в даний час не є загальновизнаною.

У контексті викладеного, стає очевидним, що сама по собі проблема оцінки інформації, яка отримується судовою психологічною експертизою із застосуванням поліграфа, не позбавлена підстав, але все ж формальне посилення на «орієнтуючий» характер результатів, на нашу думку, доречно змінити на термін «імовірнісний», що звернене увагу суддів, адвокатів, слідчих, оперативних працівників, громадськості не стільки до особливості вищевказаних методів і теорій прикладної психології, а більше - до оцінки практики застосування СПЕП, до питань детальної нормативної регламентації порядку використання отриманих з їх допомогою результатів.

Список використаних джерел

1. Князев В., Варламов Г. Полиграф и его практическое применение: Учеб. пособие / Владимир Князев, Георгий Варламов. - М.: «Принт-Центр», 2012. - 859 с.
2. Методы прикладной психологии в раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособие/ Л.П. Гримаков, А.И. Скрыпников, А.Ю. Лаговський, И.С. Зубрилова. М.: ВНИИ МВД России, 1999. - С. 41
3. Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5» / Електронний ресурс [режим доступу]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15>
4. Пеленицин А.Б., Сошников А.П. О научной обоснованности применения полиграфа//Эксперт-криминалист.- 2011. - № 2. - С. 12-15

Зав'ялов С.М., кандидат юридичних наук,
заступник декана юридично-психологічного
факультету НАВС

Дулкай Ю.І., магістр юридично-
психологічного факультету

Навіщо кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні?

Кримінальна відповідальність юридичних осіб в Україні є дуже актуальним і дискусійним питанням. Як показує практика, велика кількість злочинів здійснюється для або з використанням юридичних осіб (далі- ЮО).

Суб'єкт злочину- це один з чотирьох елементів складу злочину, без якого неможливе його здійснення. Згідно з Кримінальним кодексом України суб'єктом злочину може бути тільки фізична особа. А чи можна притягнути в Україні ЮО до кримінальної відповідальності за злочин?